

KICHIK MAKTAB DAVRIDA PSIXIK RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI

**Andijon davlat pedagogika instituti
Pedagogika va psixologiya kafedrası
o‘qituvchisi Shukurova Ilminur,
Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi 1-bosqich
talabasi Umarova Maftuna Ulug‘bek qizi**

Annotatsiya. Ushbu maqolada kichik maktab yoshdagi bolalarning psixologik xususiyatlarning rivojlanishi haqida malumot beriladi. Jumladan maqolada kichik maktab yoshdagi bolalarning maktabga tayyorgarlik jarayonida sodir bo‘ladigan psixologik o‘zgarishlar haqida ma’lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: Kichik maktab yoshi, intellektual tayyorgarlik, o‘quv faoliyatiga tayyorgarlik.

Kichik maktab davri 6-7 yoshdan 9-10 yoshgacha davom etadi. Uning psixikasi bilim olishga yetadigan darajada rivojlanadi. Kichik maktab yoshdagi bolaning muhim xususiyatlaridan biri, unda o‘ziga xos ehtiyojlarning mavjudligidir. Bu ehtiyojlar o‘z mohiyatiga ko‘ra faqat muayyan bilim, ko‘nikma va malakalarni egallashga qaratilmay, balki o‘quvchilik istagini aks ettirishdan ham iboratdir [1]. Fiziologlarning fikriga ko‘ra, 7 yoshga kelib bolaning katta miya yarim sharlari ma’lum darajada rivojlangan bo‘ladi. Lekin bu yoshda inson miyasining psixik faoliyatni rejalashtirish, boshqarish, nazorat qilish kabi murakkab shakllariga javob beradigan maxsus bo‘limlari hali to‘liq shakllanib bo‘lmagan bo‘ladi. (miyaning bu qismlari 12 yoshda rivojlanib bo‘ladi.) Miyaning boshqaruv funksiyalarini to‘liq shakllanib bo‘lmaganligi kichik maktab yoshdagi bolalarning xulq-atvorida, faoliyatlarini tashkil etishlarida va emotsional sohalarida yaqqol namoyon bo‘ladi. Ayrim 6 yoshli bolalar ota-onasining xohishi bilan hali o‘qishga tayyor bo‘lmay turib, maktab ostonasiga qadam qo‘yishadi. Afsuski, o‘qish davomida aqliy-ruhiy zo‘riqish oqibatida turli xil kasalliklarga chalinib, jismoniy va psixik rivojlanishda nuqsonlar paydo bo‘ladi. Bunday bolalarda eng avvalo miya strukturasi va nerv psixik jarayonlarining maktabda o‘qish uchun to‘liq yetishmaganligi, ko‘ruv harakat koordinatsiyasi va kichik motorikaning rivojlanmaganligi, mantiqiy fikr mahsuldorligining pastligi kuzatiladi. Bolani erta o‘qish, yozish, sanashga o‘rgatib uning bilish jarayonlari zo‘riqtirilsa, bolaning emotsional hissiy rivojlanishi uchun zarur bo‘lgan miya quvvatining tanqislashuviga sabab bo‘ladi. Bundan bolalarning emotsional hissiy jarayonlarining kechishida yoki jismoniy rivojlanishida kamchiliklar sodir bo‘ladi. [3]

Maktabga tayyor bo‘lgan boladagi ushbu o‘zgarishlar salbiy oqibatlarni olib kelmay, aksincha uning yangi sharoitlarga muvaffaqiyatli moslashuviga yordam beradi. O‘qituvchining munosabat uslubi o‘quvchining faolligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Kichik maktab yoshdagi bolalar tez chalg‘iydilar, uzoq vaqt diqqatlarini bir narsaga qarata olmaydilar, ta’sirchan hamda emotsional bo‘ladilar. [6] Ushbu yoshdagi o‘zgarishlar salbiy oqibatlarni olib kelmay, aksincha uning yangi sharoitlarga muvaffaqiyatli moslashuviga yordam beradi. O‘qituvchining munosabat uslubi o‘quvchining faolligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Kichik maktab yoshdagi o‘quvchi faolligining asosan uch xil ko‘rinishi mavjud bo‘lib, bular: jismoniy, psixik va ijtimoiy faollikdir. Jismoniy faollik - sog‘lom organizmning harakat qilishga bo‘lgan turli mavjud to‘siqlarni yengishdagi tabiiy ehtiyojdir. Bu yoshdagi bolalar nihoyatda serharakat bo‘ladilar. Bu jismoniy harakat bolaning atrofdagi narsalarga qiziqish bilan qarayotganligi, ularni o‘rganishga intilayotgani bilan ham bog‘liqdir. Bolaning jismoniy va psixik faolligi o‘zaro bog‘liqdir. [5]

Bola o’quv faoliyatida o’qituvchi rahbarligida insoniy an’analar asosida harakat qilishga o’rganadi, o’z irodasini o’quv maqsadlariga erishish uchun mashq qildiradi. O’quv faoliyati boladan nutq, diqqat, xotira, tasavvur va tafakkurini kerakli darajada rivojlanishini talab etgan holda, bola xulq-atvorining rivojlanishi uchun yangi sharoitlarni yaratadi.

Do’stlashish motivlari orasida tashqi motivlarning roli kamayadi. Bu davrga kelib bola atrofida bilan o’zaro munosabatda ma’lum bir natijalarga erishgan, o’zi xohlayotgan narsalarni hamda, o’z sinfi va oilasida o’zi egallagan o’rnini aniq biladigan bo’ldi. Shuningdek, u o’zini-o’zi boshqarish malakasiga ega bo’ladi, vaziyat va holatga qarab ish yurita oladi. Bu yoshdagi bolalar xatti-harakatlari va motivlari ularning o’zlariga beradigan baholariga qarab “Men yaxshi bolaman” emas, balki bu xatti-harakatlar o’zgaralar ko’z o’ngida qanday namoyon bo’lishiga qarab baholanishini tushuna boshlaydilar. [4]

Bola maktabda noaniqlikka duch kelsa, kattalarning xatti-harakatlari ma’nosini tushunmasa unda taqlidchanlik rivojlanadi. Bolaning taqlidchanligi ixtiyoriy va ixtiyorsiz bo’lishi mumkin. Ixtiyorsiz taqlidchanlik ustoz va sinfdoshlarining xatti-harakatlarini o’zlashtirishga olib keladi. Bunda xattiharakatlarni anglamagan ravishda egallaydi. Shuni hamisha yodda saqlash lozimki, bola ixtiyorsiz ravishda nafaqat chiroyli va kerakli narsalarga balki turli salbiy ko’rinish va holatlarga ham taqlid qilishi mumkin. Ixtiyoriy taqlidchanlik irodaviy zo’riqishni talab etadi. Bunday vaziyatlarda bola maqsadga yo’naltirilgan ravishda u – yoki bu xatti-harakatni amalga oshiradi, bu xatti-harakatlarini qoida, namuna etaloga moslashtirishga intiladi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, ushbu maqola orqali siz bolaning maktabga kirishi ya’ni hayotidagi burulish chog’ida asosiy faoliyati psixologik xususiyatlari haqida ma’lumotga ega bo’lasiz. Ushbu maqola orqali kichik maktab yoshidagi bolalarning psixologik, fiziologik xususiyatlarini individual qiziqishlarini o’rganib olamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shukurova, I. (2024). PSYCHOLOGICAL DEVELOPMENT OF SOCIAL INTELLIGENCE IN ADOLESCENCE. *Multidisciplinary and Multidimensional Journal*, 3(1), 65-69.
2. Z. T. Nishonova, N. K. Karimova, " Rivojlanish psixologiyasi, pedagogik psixalogiyasi " Toshkent 2018.
3. Sh. A. Dòstmuhammedova , X. A . Tillashayxova. " Umumiy psixologiya (Yosh davri ba pedagogik psixologiya)" Toshkent 2020
4. Safayev N.S., Mirashirova N. A., Odilova N.G. “Umumiy psixologiya nazariyasi va amaliyoti”:-T: Nizomiy nomidagi TDPU, 2013.
5. Nazirova L. V., Rahimova I. G., Kamalova Z.X., Xolmuratova D.A., “Obshaya psixologiya”- Uchebnoye posobiye T. TGPU. 2020 y
6. G`oziyev E. G`. Psixologiya (Yosh davrlari psixologiyasi) T: O’qituvchi. 1994-y.